

УДК 364.144 (477)

**І. А. Маркіна,
О. В. Калініченко,
В. С. Лесюк**

ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ОСОБЛИВОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню сутності й особливостям економічної нерівності в Україні та світі. Досліджено економічну нерівність в Україні за допомогою таких методів, як: крива Лоренца, коефіцієнт Джіні та квінтільний коефіцієнт. Розглянуто динаміку прожиткового мінімуму, номінальної та реальної заробітної плати в Україні. Проаналізовано рівень життя та середньомісячну заробітну плату в Україні та Європі. Визначено основні напрями реформування соціальної політики України для забезпечення сталого соціального розвитку. Визначені основні заходи подолання економічної нерівності в Україні.

Ключові слова: економічна нерівність, рівень життя, заробітна плата, крива Лоренца, коефіцієнт Джіні, квінтільний коефіцієнт.

Summary. The article is devoted to the study of the nature and characteristics of economic inequality in Ukraine and the world. Economic inequality in Ukraine was studied using the Lorenz curve, Gini coefficient and income quintile ratio. The dynamics of living wage, nominal and real wages in Ukraine are considered. The standard of living and average monthly wages in Ukraine and Europe are analyzed. The main directions of reforming the social policy of Ukraine to ensure sustainable social development are identified. The main measures to overcome economic inequality in Ukraine are identified.

Key words: economic inequality, standard of living, salary, Lorenz curve, Gini coefficient, income quintile ratio.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-46-2-13-18

Постановка проблеми. Найбільшою і найсуперечливішою проблемою, що характерна не лише для України, а й для всього світу, є економічна нерівність, яка супроводжує людство протягом усього його існування. Вона негативно позначається на рівні життя населення, впливає на людський розвиток, є джерелом соціальної напруженості та державної нестабільності, негативно впливає на розвиток національної економіки. Разом з тим, з іншого боку, вона є рушійною силою економічної активності населення. Головною проблемою економічної нерівності є бідність, яка своєю чергою призводить до погіршення здоров'я населення, зниження працездатності, негативно впливає на соціально-економічний розвиток. Нині питання економічної нерівності постає доволі гостро, адже для структури українського суспільства характерні: низька частка середнього класу, значна диференціація доходів населення, велика частка бідного населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань економічної нерівності населення присвячені роботи таких науковців, як: І. В. Аксьонова [8], О. М. Балакірева [9], В. О. Бригадир [6], О. В. Бондар-Підгурської [15], О. Больша [14],

Н. В. Коваль [3], В. Никифорова [16] та ін. Авторами визначено основні макроекономічні та соціальні чинники, які мають найбільший вплив на нерівність у розподілі доходів домогосподарств.

Мета статті — розкрити сутність економічної нерівності у світі, її особливостей в Україні та розробити пропозиції з удосконалення заходів подолання економічної нерівності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільшою із соціальних проблем, що постала перед сучасним суспільством, є економічна нерівність, яка належить до соціальної нерівності та є однією з найбільш досліджуваних її форм. Вона породжує відмінності у розподілі економічних активів та доходів між групами населення або окремими особами.

Поступове зростання економічної нерівності, зокрема бідності, як її прояву, у великій кількості країн зумовлює багато питань щодо впливу глобалізації на національну економіку та міжнародне суспільство загалом.

Економічна нерівність на сьогодні є надзвичайно великою на світовому рівні і має тенденцію до зростання. Понад 70 % загального світового багатства знаходяться у володінні 10 % населення.

© І. А. Маркіна, О. В. Калініченко, В. С. Лесюк, 2019

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Маркіна І. А., Калініченко О. В., Лесюк В. С. Економічна нерівність: світовий досвід та особливості в Україні. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2019. № 2 (46). С. 13–18.

References (APA):

Markina, I. A., Kalinichenko, O. V., Lesiuk, V. S. (2019). *Ekonomiczna nerivnist: svitovyi dosvid ta osoblyvosti v Ukraini* [Economic inequality: world experience and peculiarities in Ukraine]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 2 (46), 13–18 (in Ukr.).

У глобальному вимірі в 2017 р. 1 % людей, що перебувають зверху в розподілі багатства, володіли 33 % загальних статків проти 28 % у 1980 р. У цей час 50 % населення, що знаходяться у нижній частині цього розподілу, володіє менше ніж 2 % глобального багатства [1, с. 200].

За даними Європейської економічної комісії Організації Об'єднаних Націй, найбільша середньомісячна заробітна плата в Європі становить 7351 дол. США у Швейцарії. Тим часом найгірший показник в Україні, де середньомісячна заробітна плата за аналізований період становить

267 дол. США, що в 27,5 рази менше за показник Швейцарії. За рівнем зарплат Україна знаходиться на останньому місці в Європі. Якщо порівнювати українську середньомісячну заробітну плату з країнами Європейського Союзу, то найближче до нашого показника розташувалась сусідня Румунія з результатом 819 дол. США, а от найбільша середньомісячна заробітна плата в ЄС в Люксембурзі й становить 5988 дол. США, що в 22,4 рази більше ніж в Україні та в 7,3 рази ніж в Румунії (рис. 1).

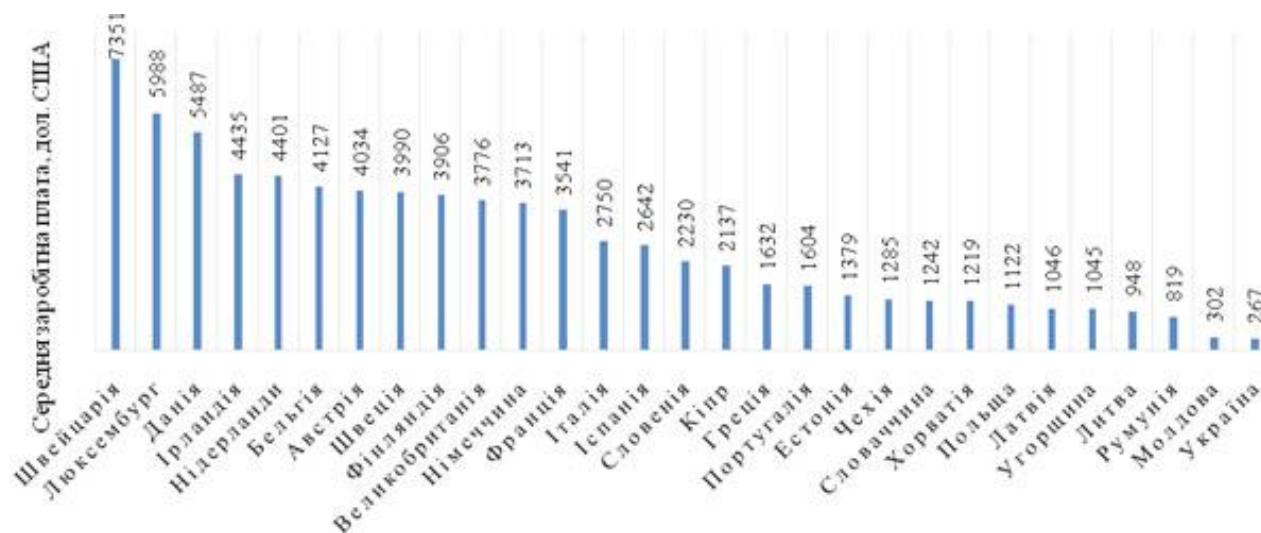

Рис. 1. Середньомісячна заробітна плата в окремих країнах Європи та України, 2017 р. (розраховано авторами за даними [2])

У сучасній Україні спостерігається своєрідний феномен: офіційна статистика свідчить про доволі помірний, відповідний європейським стандартам ступінь нерівності, а населення і експерти переконані в тому, що суспільство є дуже розшарованим [3, с. 47].

Нерівномірність розподілу доходів можна визначити за допомогою великої кількості різних методів, серед яких у дослідженні використали криву Лоренца (розподіл доходів в економіці), проаналізували коефіцієнт Джині (коефіцієнт концентрації доходів) та розглянули квінтильний коефіцієнт (диференціація доходів населення).

Доходи населення України мають широкую нерівномірну основу, яка намагається вирівнятися під бісектрису, адже що менше фактична крива Лоренца відхиляється від неї, то меншим є ступінь нерівності в розподілі доходів. У нашому випадку можна стверджувати про помірну нерівність у загальних доходах домогосподарств, які вони вважають достатніми, щоб не відчувати себе бідними за розміром середньодушового грошового доходу (рис. 2).

По мірі руху кривої Лоренца, починаючи від найбідніших верств населення, відбувається плавний перехід до людей із середнім достатком. Про-

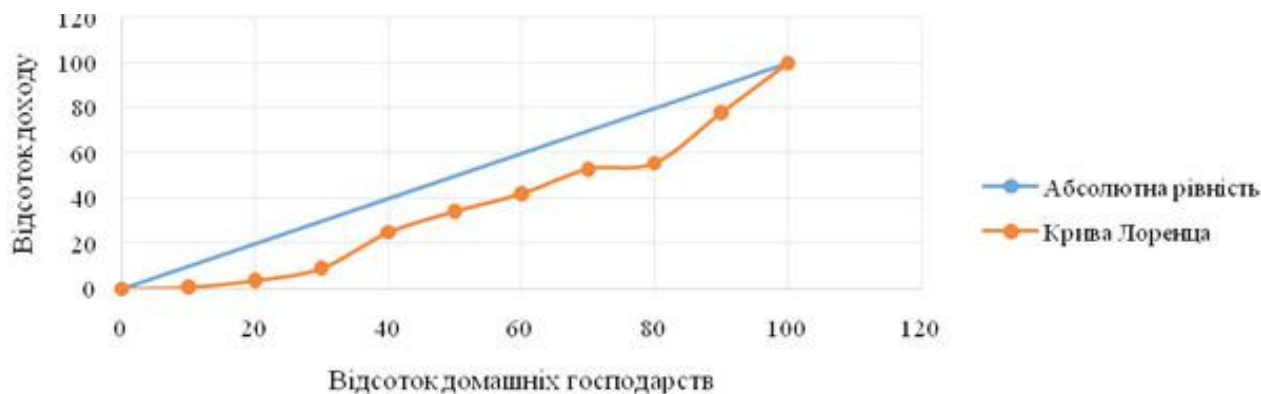

Рис. 2. Крива Лоренца для України, 2017 р. (розраховано авторами за даними [4])

те ближче до кінця, крива Лоренца робить різкий стрибок, що свідчить про наявність суттєвого розриву між багатим та середнім класом. Варто зазначити, що саме середній клас формує споживчий потенціал національної економіки країни та є своєрідним стандартом стабільності суспільства, визначаючи кінцевий попит, адже середній клас є символом соціальної держави. Велика розлогість кривої у випадку з бідною частиною населення та різкий перехід до багатих підтверджує наявну економічну нерівність серед населення України.

Показовим є також розрахунок коефіцієнта Джині. За офіційними даними Державної служби

статистики України він має тенденцію до спаду, оскільки у 2017 р. порівняно з 2013 р. відбулося його зменшення на 0,005, а у 2017 р. порівняно з 2016 р. — на 0,012 (табл. 1).

Проведене Державною службою статистики України дослідження не є актуальним, причиною цього є висока тінізація національної економіки та приховування заможними людьми своїх справжніх доходів, що ставить під сумнів точність статистичних даних.

За результатами розрахунків визначено квінтильний коефіцієнт, а саме: за даними Державної служби статистики України, наявна різниця між

Таблиця 1

Динаміка індексу Джині для України, 2013–2017 рр. (розраховано авторами за даними [4])

Показник	Роки					2017 р. до 2013 р.		2017 р. до 2016 р.	
	2013	2014	2015	2016	2017	абсолютне відхилення, (+,-)	відносне відхилення, (%)	абсолютне відхилення (+,-)	відносне відхилення, (%)
Індекс Джині	0,237	0,226	0,227	0,220	0,232	0,005	2,1	0,012	5,4

20 % найбагатших і 20 % найбідніших становить 3 рази.

За даними «Індексу людського розвитку» Програми розвитку ООН, що базується на інформації звітів національних статистичних органів, індекс Джині та квінтильний коефіцієнт в Україні є найнижчими у світі [5, с. 31].

Показово зазначають експерти, що незважаючи на оптимістичні показники Державної служби статистики, соціальна нерівність в Україні все ж є однією з найбільших у світі. За твердженням директора соціальних програм Центру Разумкова, Л. Шангіної коефіцієнт Джині для України коливається від 0,3 до 0,6 [6, с. 14]. Водночас різниця в доходах між 10 % найбагатших і 10 % найбідніших з урахуванням тіньових доходів досягає 40 разів [7, с. 11].

Наведені показники знову ставлять під сумнів точність статистичних даних, які надає Державна служба статистики, адже вони не відображають реальний рівень соціальної нерівності, що існує сьогодні в Україні.

У нашій країні значна верства населення, реальні доходи якої нижче прожиткового мінімуму, у той же час має населення з дуже високими доходами. Все це ще раз підтверджує наявність значного розшарування населення України за рівнем економічної забезпеченості та відсутності в країні середнього класу й необхідності його формування [8, с. 60].

Для розвитку потужного середнього класу в Україні необхідно, передусім, вирівняти розподіл доходів, а не лише їх розділити між усіма членами суспільства. Через диференціацію доходів та рівня життя населення виникає соціально-економічна проблема — бідність. При цьому, під бідністю слід

розуміти такий економічний стан людей, за якого вони не мають мінімуму матеріальних ресурсів для задоволення своїх фізіологічних і соціальних потреб.

Практика свідчить про наявність економічних парадоксів в Україні. Так, за інформацією Державної служби статистики України, за 2013–2017 рр. спостерігається тенденція до збільшення прожиткового мінімуму на 8,7 %, але він не відповідає реальному прожитковому мінімуму в зв'язку з тим, що складається на основі занижених і непрозорих показників. Прожитковий мінімум в Україні застосовується лише для того, щоб дати оцінку рівня життя, але цей показник повинен також застосовуватися для встановлення мінімальної заробітної плати. Паралельно, протягом 2013–2017 рр. спостерігалось збільшення номінальних доходів населення. Так, номінальна заробітна плата зросла у 2,18 рази (рис. 3).

За даними Міжнародної організації праці, мінімальна заробітна плата у більшості країн світу в кілька разів перевищує фізіологічний прожитковий мінімум і становить 40–60 % середньої заробітної плати [9, с. 128].

Невідповідність мінімальної заробітної плати реальному прожитковому мінімуму, а разом з тим, заниженість оплати праці, зумовлюють негативні наслідки: безробіття, бідність працюючих, «відплив» кваліфікованих працівників із профільних секторів, «відплив» трудових ресурсів у сектор нелегальної зайнятості, зовнішня трудова міграція. Своєю чергою, поєднання перелічених наслідків спричиняє зниження якості трудових ресурсів, обмеження платоспроможності суспільства та, відповідно — внутрішнього ринку, збільшення бюджетних витрат на потреби соціальної

Рис. 3. Динаміка прожиткового мінімуму, номінальної та реальної заробітної плати в Україні, 2013–2017 рр. (розраховано авторами за даними [4])

допомоги, обмеженість внутрішніх інвестицій, порушення прав громадян (на якісну медичну допомогу, освітні послуги, судовий захист), і на-решті — відсутність сприятливих умов для проведення реформ у соціальній сфері (пенсійної реформи у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги) [10, с. 57–58].

За даними глобального дослідження «Індекс соціального розвитку», проведеного американською неурядовою організацією Social Progress Imperative, в 2017 р. Україна займає 64 місце серед 128 країн світу та належить до країн з розвитком вище середнього. Індекс визначає рейтинг країн на базі показників, що мають безпосередній вплив на якість життя людей, формуючи соціальний прогрес суспільства, який включає в себе три напрями соціального розвитку: базові людські потреби, добробут і можливості. Лідером світового і європейського рейтингу є Данія з результатом — 90,57. Порівняно з країнами ЄС Україна займає останнє місце з індексом 68,35 (рис. 4).

Україна як держава повинна мати стратегічні напрями, за якими здійснюватиметься соціальна політика, а саме:

1. Сфера соціального захисту — розроблення та запровадження комплексу різноманітних соціальних гарантій, які держава має надавати для створення рівноцінних стартових можливостей, загальна обов'язкова державна програма страхування від соціальних ризиків [12].

2. Сфера оплати праці — підвищення рівня оплати праці, розширення прожиткового мінімуму на одну особу як основи мінімальної заробітної плати.

3. Сфера освіти — підготовка кадрів для спеціальностей, що мають попит на ринкові праці та є частиною науково-технічного прогресу.

4. Забезпечення соціальної безпеки, що відводиться інститутам та організаціям, ресурсам, методам та принципам забезпечення безпеки, які застосовуються кожним її суб'єктом. Разом з тим, соціальна безпека повинна включати і духовну

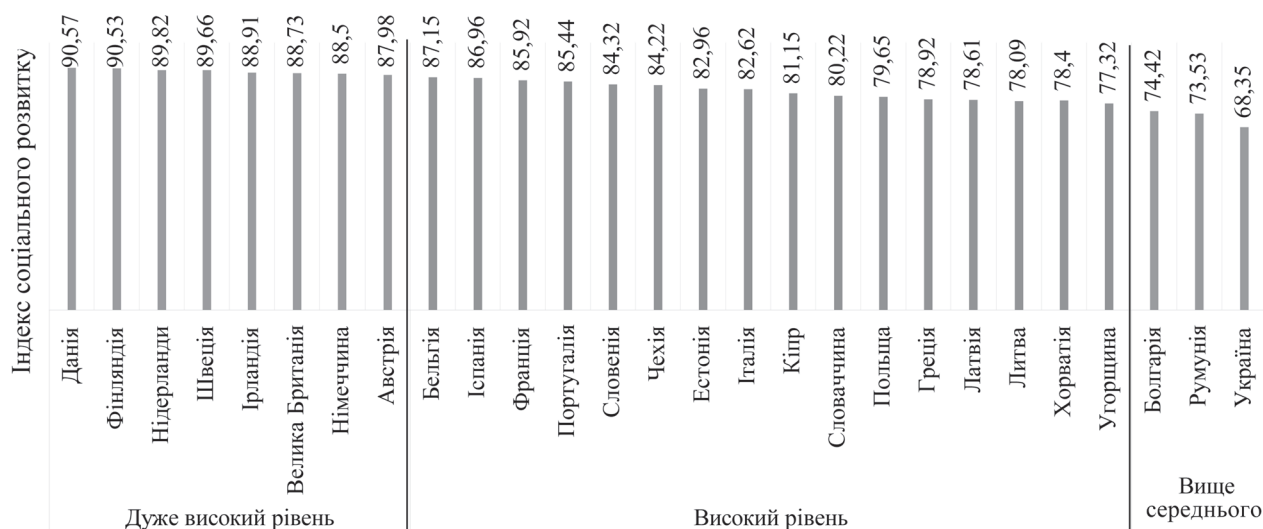

Рис. 4. Індекс соціального розвитку в окремих країнах Європи та України, 2017 р., % (розраховано авторами за даними [11, с. 4])

безпеку, що складається з соціальної ідентичності норм моралі, ціннісних орієнтацій, соціальної ідентичності освіти, ідеології, культури і мати суб'єкти її забезпечення.

5. Реформування охорони здоров'я — запровадження повноцінного страхування населення та діяльності відповідних фондів.

6. Розвиток фізичної культури і спорту — реалізація програми розвитку фізичної культури і спорту серед інвалідів, дітей-сиріт, «важких підлітків», хронічно хворих. Створення національної системи моніторингу, оцінювання й прогнозування стану фізичного здоров'я населення, залучення у сферу коштів із позабюджетних установ.

7. Соціальна підтримка населення — принцип надання адресної соціальної допомоги лише тим домогосподарствам, фактичні прибутки або споживання яких знаходяться нижче прожиткового мінімуму. Проте, останнім часом, він стосується і, перш за все, груп населення, які до цього моменту належали до категорії матеріально забезпеченого населення [13].

Крім того, в сьогодишніх умовах поглиблення європейської інтеграції України потрібно вирішувати критичні проблеми у сфері зайнятості на ринку праці з метою сприяння соціальному розвитку та більш ефективному використанню наявного людського потенціалу.

З урахуванням пріоритетів наукових змін та інтеграційних процесів результатом державної політики зайнятості мають стати:

- підвищення соціальних стандартів до європейського рівня;
- науково-технічна інтеграція в міжнародний економічний простір;
- транскордонне співробітництво;
- конкурентоспроможність вищої освіти;
- забезпечення заробітною платою мотиваційної та відповідальної функції як засобу запобігання трудової міграції;
- структурна зміна виробництва;
- розвиток кластерного механізму;
- розвиток сфери послуг [14].

Висновки. Економічна нерівність є однією з найбільш досліджуваних форм соціальної нерівності. Дослідження економічної нерівності тісно пов'язане з вивченням бідності, неформальної економіки країни, трудової міграції населення, безробіття, соціальної справедливості та формування соціальної політики. У сучасній Україні рівень економічної нерівності відіграє надзвичайно велику роль у суспільстві. На сьогодні для українського суспільства характерна висока диференціація між різними групами населення. Незважаючи на це, в Україні відсутній потужний середній клас, який мав би бути основою економічної стабільності держави.

Тільки за рахунок упровадження заходів боротьби з економічною нерівністю, які передбача-

тимуть адресну допомогу, соціальне страхування, зниження податкового тиску, зниження рівня корупції, введення прогресивного податку, детальний моніторинг кількісних показників оцінки бідності, розвиток демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод громадян, можна буде знизити загальний рівень економічної нерівності в Україні.

Література

1. The World Inequality Report. URL: <http://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-full-reportenglish.pdf> (дата звернення: 25 січня 2019 р.).
2. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). URL: www.unece.org (дата звернення: 20 січня 2019 р.).
3. Коваль Н. В. Соціально-економічна нерівність в Україні та світі: проблеми оцінювання та шляхи їх вирішення. *Економіка та держава*. 2016. № 2. С. 46–50.
4. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 21 січня 2019 р.).
5. Human Development Indices and Indicators, 2018. Statistical Update. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf (дата звернення: 22 січня 2019 р.).
6. Бригадир В. О. Україна та Європейський союз: соціально-економічна стратифікація за доходами населення. *Інтелект XXI*. 2017. № 3. С. 9–15.
7. Україна: час вибору. URL: http://razumkov.org.ua/upload/Brochure_EU-CU-7-2013.pdf (дата звернення: 22 січня 2019 р.).
8. Аксьонова І. В. Статистичне забезпечення аналізу соціальної стратифікації та економічної нерівності населення країни. *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 55–62.
9. Балакрієва О. М., Головенько В. А., Дмитрук Д. А. та ін. Детермінанти соціально-економічної нерівності в сучасній Україні: монографія / за ред. канд. соціолог. наук О. М. Балакрієвої; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. К., 2011. 592 с.
10. Вплив мінімальної заробітної плати на зайнятість та економічне зростання. *Національна безпека і оборона*. 2010. № 7. С. 51–59.
11. Social Progress Index, 2017. URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ua/Documents/research/social-progress-index/2017-SPI_Executive-Summary-Report.pdf (дата звернення: 25 січня 2019 р.).
12. Маркіна І. А., Аранчій В. І. Інноваційні аспекти формування соціальної безпеки // *Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти*: [монограф.] / за ред. д. е. н., доц. Є. І. Масленнікова. Херсон: Гринь Д. С. 2018. С. 14–24.

13. Markina I., Diachkov D., Oke O. The influence of social responsibility on the quality of life improvement as a significant element of management of sustainable development of cooperatives: Ukrainian and foreign experience. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*, Vol. 5, Iss. 2 (10)/2018. URL : <http://jrtmed.uccm.md>.

14. Большая О. Влияние становления научно-технического и инновационного развития экономики регионов на занятость населения Украины. *Україна: аспекти праці*. 2012. № 4. С. 11–17.

15. Бондар-Підгурська О. В. Механізм формування середнього класу як основа конкурентоспроможності економіки та сталого інноваційного розвитку України. *Економіка та держава*. 2012. № 7. С. 22–26.

16. Никифорова В. Прогнозування розвитку людського потенціалу в контексті світових тенденцій. *Україна: аспекти праці*. 2012. № 1. С. 14–19.

References

1. The World Inequality Report. Retrieved from: <http://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-full-reportenglish.pdf> [in Eng.].

2. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). Retrieved from www.unece.org [in Eng.].

3. Koval, N. V. (2016). *Sotsialno-ekonomichna nerivnist v ukraini ta sviti: problemy otsiniuvanniatashliakhyikhyvryshennia* [Social and economic inequality in Ukraine and in the world: problems of estimation and way soft heir solving]. *Ekonomika ta derzhava*, 2, 46–50 [in Ukr.].

4. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua> [in Ukr.].

5. Human Development Indices and Indicators, 2018. Statistical Update. Retrieved from http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf [in Eng.].

6. Bryhadyr, V. O. (2017). *Ukraina ta Yevropeisky-isoiuzy: sotsialno-ekonomichna stratyfikatsiia zadokhodamy naseleennia* [Ukraine and the European Union: socio-economic stratification by household income]. *Intelekt XXI*, 3, 9–15 [in Ukr.].

7. *Ukraina: chas vyboru* [Ukraine: time of choice]. Retrieved from http://razumkov.org.ua/upload/Brochure_EU-CU-7-2013.pdf [in Ukr.].

8. Aksonova, I. V. (2017). *Statystychne zabezpechennia analizu sotsialnoi stratyfikatsii ta ekonomichnoi*

nerivnosti naseleennia krainy [Statistical support for the analysis of social stratification and economic inequality of the population of the country]. *Problemy ekonomiky*, 1, 55–62 [in Ukr.].

9. Balakrieva, O. M., Holovenko, V. A., Dmytruk, D. A. & oth. (2011). *Determinanty sotsialno-ekonomichnoi nerivnosti v suchasni Ukraini* [Determinants of socio-economic inequality in modern Ukraine]. Kyiv [in Ukr.].

10. *Vplyv minimalnoi zarobitnoi platy na zainiatist ta ekonomichne zrostannia* [Impact of minimum wage on employment and economic growth]. *Natsionalna bezpeka i oborona*, 7, 51–59 [in Ukr.].

11. Social Progress Index (2017). Retrieved from https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ua/Documents/research/social-progress-index/2017-SPI_Executive-Summary-Report.pdf [in Eng.].

12. Markina, I. A., Arancii V. I. (2018). *Innovatsiini aspekty formuvannia sotsialnoi bezpeky* [Innovative aspects of social security formation]. In Innovative economics: theoretical and practical aspects. *Kherson: Grin D. S.*, 4–24. [in Ukr.].

13. Markina, I., Diachkov, D., Oke, O. (2018). The influence of social responsibility on the quality of life improvement as a significant element of management of sustainable development of cooperatives: Ukrainian and foreign experience. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*, vol. 5, iss. 2 (10). Retrieved from: <http://jrtmed.uccm.md> [in Eng.].

14. Bolshaia, O. (2012). *Vplyv stanu naukovotekhnichnoho ta innovatsiinoho rozvytku ekonomiky rehioniv na zainiatist naseleennia Ukrainy* [The influence of the state of scientific, technical and innovative development of the economy of the regions on the employment of the population of Ukraine]. *Ukraina: aspekty pratsi*, 4, 11–17 [in Ukr.].

15. Bondar-Pidhurska, O. V. (2012). *Mekhanizm formuvannia serednoho klasu yak osnova konkurentospromozhnosti ekonomiky ta staloho innovatsiinoho rozvytku Ukrainy* [The mechanism of formation of the middle class as a basis for competitiveness of economy and sustainable innovative development of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, 7, 22–26 [in Ukr.].

16. Nykyforenko, V. (2012). *Prohnozuvannia rozvytku liudskoho potentsialu v konteksti svitovykh tendentsii* [Predicting human development in the context of global trends]. *Ukraina: aspekty pratsi*, 1, 14–19 [in Ukr.].